
КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД В ІНШОМОВНІЙ ОСВІТІ: ТЕОРЕТИЧНІ Й ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ

Дмітренко Наталя

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-712-3-2-4>

ВСТУП

Компетентісний підхід є одним із провідних напрямів сучасної іншомовної освіти, що орієнтує освітній процес не лише на засвоєння знань про мову, а й на формування здатності ефективно використовувати її в реальних життєвих, навчальних і професійних ситуаціях. Компетентісний підхід спрямований на формування інтегративних якостей особистості спеціаліста і є загальновизнаним в освіті, виступає основою нормативно-правових актів, які регламентують діяльність вищої школи¹. Згідно з компетентісним підходом цілі та результати навчання визначаються через поняття «компетентність», яка відображає реальну здатність здобувача самостійно вирішувати поставлені завдання на практиці й орієнтує освітній процес на результат².

Основною метою такого підходу є розвиток іншомовної комунікативної компетентності, яка забезпечує успішне міжкультурне спілкування та готовність особистості до навчання впродовж життя. Впровадження компетентісного підходу, який виражається у формуванні іншомовної комунікативної компетентності, тобто в здатності здійснювати англомовне міжособистісне й міжкультурне професійно орієнтоване спілкування з носіями мови та передбачає реальне практичне володіння іноземною мовою. Необхідність дотримання компетентісного підходу в умовах професійно орієнтованого англомовного спілкування майбутніх спеціалістів зумовлена тим, що, по-перше, за ним іншомовна професійно орієнтована комунікативна компетентність майбутніх фахівців буде розвиватися як складова загальної професійної компетентності спеціаліста; по-друге,

¹ Ніколаєва С. Ю. Сучасні підходи до реалізації міжкультурної іншомовної освіти. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2018. № VI (66). Вип. 162. С. 31–36.

² Дмітренко Н. Є. Автономне навчання професійно орієнтованого англомовного спілкування майбутніх учителів математики [монографія]. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2020. 504 с. <https://dspace.vspu.edu.ua/items/ea303de6-51a8-4e6e-99f1-1040cd1da4cb>

в його основі в професійній освіті закладено здатність і готовність студентів до самовизначення і саморозвитку.

На відміну від традиційного знаннєвого підходу, компетентнісний підхід акцентує увагу на результатах навчання, що проявляються у сформованих компетентностях. Здобувач не лише опановує лексичний і граматичний матеріал, а й набуває вмінь застосовувати його для розв'язання комунікативних завдань, критично мислити, співпрацювати, використовувати цифрові технології та взаємодіяти з представниками інших культур. Замість того, щоб організовувати навчання навколо граматики чи словникового запасу, навчання на основі компетентнісного підходу організовано навколо чітко визначених компетентностей, які студенти повинні демонструвати в реальних ситуаціях. Навчання вважається успішним, коли здобувачі можуть ефективно виконувати конкретні мовні завдання та відповідати заздалегідь визначеним стандартам ефективності.

Центральний принцип компетентнісного підходу у навчанні іноземних мов полягає в тому, що викладання мови повинно зосереджуватися на вимірюваних результатах навчання. Очікується, що студенти продемонструють конкретні компетентності, які описують, що вони можуть робити з мовою в практичних ситуаціях, а не просто те, що вони про неї знають. Вивчення мови тісно пов'язане з повсякденним життям, спілкуванням на робочому місці та участю в житті громади. Студенти розвивають мовні і мовленнєві навички і вміння, практикуючи завдання, що відображають реальні ситуації, такі як заповнення форм, участь у співбесідах, призначення зустрічей та спілкування в професійному середовищі. Оцінювання базується на результатах діяльності та вимірює, чи можуть студенти успішно виконувати необхідні мовні завдання. Постійний зворотний зв'язок допомагає студентам удосконалюватися, доки вони не досягнуть очікуваного рівня компетентності, а не просто отримувати оцінки на основі письмових тестів.

Компетентнісний підхід організовує навчальну програму навколо чітких компетентностей, які описують знання, навички та поведінку, які студенти повинні демонструвати. Ці компетентності базуються на реальних потребах у спілкуванні та викладені в чітких, вимірюваних термінах. Компетентнісний підхід також передбачає інтеграцію ключових компетентностей, визначених європейськими та українськими освітніми документами. Серед них особливе значення мають:

- вільне володіння державною та іноземними мовами;
- цифрова компетентність;
- уміння навчатися впродовж життя;
- громадянська та соціальна компетентності;

- підприємливість;
- культурна обізнаність і самовираження.

Практична реалізація компетентнісного підходу здійснюється через використання сучасних педагогічних технологій, зокрема:

- комунікативного навчання;
- проєктної діяльності;
- проблемно-орієнтованого навчання;
- навчання на основі виконання завдань;
- інтегроване навчання предмета й мови;
- кооперативного навчання;
- цифрових та III-технологій;
- формувального оцінювання.

Хоча компетентнісний підхід широко використовується в мовній освіті для дорослих та професійній мовній освіті, він має кілька обмежень. Критики стверджують, що його сильний акцент на вимірюваних результатах може не враховувати ширші аспекти вивчення мови, такі як креативність, критичне мислення, міжкультурна компетентність та літературна оцінка. Цей підхід також може звести вивчення мови до набору ізольованих компетентностей, що ускладнює розвиток загальної іншомовної комунікативної майстерності. Крім того, розробка навчальних програм, заснованих на компетентностях, та оцінювання на основі результатів вимагає значного часу, досвіду та інституційної підтримки, що ускладнює впровадження в деяких освітніх контекстах.

Таким чином, компетентнісний підхід забезпечує підготовку здобувачів освіти до ефективної іншомовної комунікації в умовах глобалізованого світу. Він сприяє розвитку не лише мовних знань, навичок і вмінь, а й критичного мислення, творчості, міжкультурної компетентності, цифрової грамотності та готовності до професійної діяльності в багатомовному й полікультурному середовищі. Саме тому компетентнісний підхід є методологічною основою сучасної іншомовної освіти та відповідає вимогам Нової української школи, Закону України «Про освіту» і Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти.

1. Зарубіжний досвід розробки компетентнісного підходу в іншомовній освіті

Компетентнісна освіта виникла у Сполучених Штатах у 1970-х роках і виступала за визначення освітніх цілей з точки зору точних вимірюваних описів знань, навичок та поведінки, якими студенти повинні володіти після закінчення курсу навчання. Дж. Вігінс та Дж. МакТай називають компетентнісний підхід зворотним проєктуванням, який мав значний

вплив на освітнє планування загалом, а також на викладання мов з 1970-х років³. С. Леунг зазначає, що «викладання, орієнтоване на результати, за останні тридцять років можна пов'язати з ширшим середовищем державної політики, в якому переважали подвійні доктрини корпоративістського управління (тоді як діяльність у різних сегментах суспільства підпорядкована цілям держави) та публічної підзвітності (яка вимагає від фахівців обґрунтовувати свою діяльність стосовно заявлених цілей державної політики)»⁴. На думку С. Леунг терміни, які використовуються для позначення підходів, орієнтованих на результати, включають цілі досягнень, контрольні показники, основні навички, необхідні знання/навички, освіти, орієнтовану на результати, профілі успішності та цільові компетентності. Н. Фігерас стверджує, що «навчальні плани та мовні програми сьогодні часто орієнтовані на результати, розроблені з набагато більшою увагою до реального використання та зосереджені на тому, що студенти зможуть робити після закінчення курсу»⁵.

Дж. Річардз і Т. Роджерз у своєму дослідженні переконують, що компетентнісний підхід – це приклад підходу, який зосереджується на результатах або продуктах навчання під час розробки мовних програм, а компетентнісна освіта стосується того, що від студентів очікується з мовою, незалежно від того, як вони цього навчилися⁶. Зосередження уваги на результатах, а не на вхідних даних для навчання, є центральним для перспективи компетентностей. На думку Е. Шенка, компетентнісна освіта має багато спільного з такими підходами до навчання, як навчання, орієнтоване на результати, навчання, спрямоване на опанування, та індивідуалізоване навчання⁷. Вона орієнтована на результат і адаптується до мінливих потреб студентів, вчителів та громади. Компетентності відрізняються від інших цілей та завдань студентів тим, що вони описують здатність студента застосовувати базові та інші навички та вміння в ситуаціях, які зазвичай зустрічаються в повсякденному житті. Таким чином, компетентнісна освіта базується на наборі результатів, отриманих

³ Wiggins G., McTighe J. *Understanding by Design: A Framework for Effecting Curricular Development and Assessment*. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development, 2006.

⁴ Leung, C. Outcomes-based language teaching. In A. Burns and J. C. Richards (eds.), *The Cambridge Guide to Pedagogy and Practice in Language Teaching*. New York: Cambridge University Press, 2012. P. 161–79.

⁵ Figueras N. The impact of the CEER. *ELT Journal*. 2012. Vol. 66(4). P. 477–86.

⁶ Richards J. C., Rodgers T. S. *Approaches and methods in language teaching* (3rd ed.). Cambridge University Press, 2014. P. 150–170.

⁷ Schenck E. A. *A Guide to Identifying High School Graduation Competencies*. Portland, OR: Northwest Regional Educational Laboratory, 1978.

в результаті аналізу завдань, які зазвичай вимагаються від студентів у життєвих ролевих ситуаціях.

Р. Докінг зазначає, що компетентнісний підхід до викладання та оцінювання пропонує викладачам можливість оживити свої освітні та навчальні програми⁸. Не лише покращиться якість оцінювання, але й покращиться якість викладання та навчання студентів завдяки чіткому визначенню очікуваних результатів та постійному зворотному зв'язку, який може запропонувати оцінювання на основі компетентностей. Цей позитивний вплив спостерігається на всіх рівнях та видах освіти та навчання, від початкової школи до університету, від академічних досліджень до професійної підготовки на робочому місці.

Р. Менденхолл стверджує, що «ефективно впроваджена, компетентнісна освіта може покращити якість та послідовність, зменшити витрати, скоротити час, необхідний для закінчення навчання, та надати нам справжні показники навчання студентів. На думку дослідника потрібно:

- 1) вимірювати навчання студентів, а не час;
- 2) використовувати можливості комп'ютерних технологій для викладання та навчання, які надають можливість індивідуалізувати навчання для кожного студента. Оскільки кожен студент навчається в різному темпі та приходить до університету, знаючи різні речі, це фундаментальна вимога компетентнісної освіти;

- 3) докорінно змінити роль викладачів. Коли викладачі виконують роль лекторів, проводячи заплановані заняття протягом встановленої кількості тижнів, навчання відбувається в темпі викладачів. Для більшості студентів це буде неправильний темп. Деяким потрібно буде рухатися повільніше; інші зможуть рухатися набагато швидше. Компетентнісне навчання зміщує роль викладача з ролі «мудреця на сцені» на «гіда збоку». Викладачі працюють зі студентами, керуючи навчанням, відповідаючи на запитання, проводячи дискусії та допомагаючи студентам синтезувати та застосовувати знання;

- 4) визначити компетентності та розробити обґрунтовані, надійні оцінювання. Фундаментальна передумова освіти, заснованої на компетентностях, полягає в тому, що потрібно визначаємо, що студенти повинні знати та вміти робити, і вони закінчують навчання, коли продемонструють свою компетентність. Це означає, що слід дуже чітко визначити компетентності. Отримання інформації від галузі є важливим для того, щоб переконатися, що визначено відповідні компетентності. Після того, як компетентності встановлені, потрібні

⁸ Docking R. Competency-based curricula – the big picture. *Prospect*. 1994. Vol. 9(2). P. 8–17.

експерти з оцінювання, щоб переконатися, що вимірюються правильні речі»⁹.

Е. Ауербах надав огляд факторів, пов'язаних із впровадженням програм на основі компетентнісного підходу, та визначив вісім ключових особливостей¹⁰:

1. *Зосередженість на успішному функціонуванні в суспільстві.* Мета полягає в тому, щоб дати студентам можливість стати автономними особистостями, здатними справлятися з вимогами світу.

2. *Зосередженість на життєвих навичках.* Замість того, щоб викладати мову ізольовано, компетентнісний підхід допомагає викладати мову як функцію комунікації щодо конкретних завдань. Студенти вивчають лише ті мовні форми / навички, які вимагаються ситуаціями, в яких вони функціонуватимуть. Ці форми визначаються «емпіричною оцінкою необхідної мови»¹¹.

3. *Орієнтація на завдання або результативність.* Важливо те, що студенти можуть робити в результаті навчання. Акцент робиться на явній поведінці, а не на знаннях чи здатності говорити про мову, навички та вміння.

4. *Модульне навчання.* Вивчення мови розбивається на керовані та одразу змістовні частини. Цілі розбиваються на вузько сфокусовані підцілі, щоб і викладачі, і студенти могли отримати чітке уявлення про прогрес.

5. *Чітко визначені результати.* Результати є загальновідомими та узгодженими як студентом, так і викладачем, вони уточнюються з точки зору поведінкових цілей, щоб студенти точно знали, якої поведінки від них очікують.

6. *Безперервне та постійне оцінювання.* Студентів попередньо тестують, щоб визначити, яких навичок та вмінь їм бракує, та тестують після навчання цій навичці чи вмінню. Якщо вони не досягають бажаного рівня володіння, вони продовжують працювати над метою та проходять повторне тестування. Оцінювання програми базується на результатах тестування і, як таке, вважається об'єктивно кількісно вимірюваним.

7. *Продемонстроване володіння цільовими показниками.* Замість традиційних тестів на папері і олівця, оцінювання базується на здатності демонструвати заздалегідь визначену поведінку.

⁹ Mendenhall R. What is Competency-Based Education [blog post]. *Huffington Post*, 2012. Available at: http://www.huffingtonpost.com/dr-robert-mendenhall/competency-based-learning-_b_1855374.

¹⁰ Auerbach E. R. Competency-based ESL: one step forward or two steps back? *TESOL Quarterly*. 1986. Vol. 20(3). P. 411–30.

¹¹ Findlay C. A., Nathan L. Functional language objectives in a competency-based curriculum. *TESOL Quarterly*. 1980. Vol. 14(2). P. 221–32.

8. *Індивідуалізоване, орієнтоване на студента навчання*. За змістом, рівнем та темпом цілі визначаються з точки зору індивідуальних потреб, а попереднє навчання та досягнення враховуються при розробці навчальних програм. Навчання не обмежене в часі, і студенти прогресують у власному темпі та зосереджуються лише на тих сферах, у яких їм бракує компетентності¹².

На думку Дж. Річардза і Т. Роджерза, компетентнісний підхід має кілька переваг з точки зору студента:

1. Компетентності є конкретними та практичними, і їх можна розглядати як такі, що відповідають потребам та інтересам студента.

2. Студент може оцінити, чи здаються йому ці компетентності актуальними та корисними.

3. Компетентності, які будуть викладатися та перевірятися, є конкретними та загальнодоступними – отже, студент точно знає, що потрібно вивчити.

4. Компетентності можна опановувати по одній, щоб студент міг бачити, що було вивчено, а що ще потрібно вивчити¹³.

Таким чином, компетентнісний підхід є ключовою методологічною основою сучасної іншомовної освіти, оскільки орієнтує освітній процес на формування у здобувачів освіти здатності ефективно використовувати іноземну мову в академічному, професійному та міжкультурному спілкуванні. На відміну від традиційного знаннєвого підходу, він акцентує увагу не лише на засвоєнні мовного матеріалу, а й на розвитку практичних умінь, критичного мислення, автономності, комунікативних навичок і готовності до навчання впродовж життя.

2. Суть і основні компоненти компетентнісного підходу в іншомовній освіті

Компетентнісний підхід базується на функціональній та інтеракціональній перспективі щодо природи мови. Вона прагне навчати мові у зв'язку із соціальними контекстами, в яких вона використовується. У компетентнісному підході передбачаються такі розуміння природи мови:

1. *Мова є засобом досягнення особистих та соціальних потреб*. У компетентнісному підході мова завжди виступає як засіб взаємодії та комунікації між людьми для досягнення конкретних цілей та завдань. З цієї причини компетентнісний підхід часто використовується як основа

¹² Auerbach E. R. Competency-based ESL: one step forward or two steps back? *TESOL Quarterly*. 1986. Vol. 20(3). P. 411–30.

¹³ Richards J. C., Rodgers T. S. *Approaches and methods in language teaching* (3rd ed.). Cambridge University Press, 2014. P. 150–170.

для викладання мови в ситуаціях, коли студенти мають конкретні потреби та перебувають у певних ролях, і де необхідні їм мовні навички і вміння можна досить точно передбачити або визначити. Однак, цей підхід також використовується при розробці курсів з набагато загальнішими цілями.

2. *Мова пов'язує форми та функції.* Компетентнісний підхід відображає уявлення про те, що форму мови можна вивести з функції мови; тобто певні життєві ситуації вимагають певних видів мови. Це передбачає, що розробники компетентностей можуть точно передбачити словниковий запас та структури, з якими можна зіткнутися в тих конкретних ситуаціях, які є центральними для життя студента, і можуть висловити їх таким чином, щоб їх можна було використовувати для організації навчальних одиниць.

3. *Мову можна розбити на її складові частини.* Центральним у теорії мови та навчання є погляд, що мову можна функціонально проаналізувати на відповідні частини та підрозділи: що такі частини та підрозділи можна викладати (і перевіряти) поступово. Таким чином, компетентнісний підхід використовує «мозаїчний» підхід до вивчення мови, оскільки «ціле» (іншомовна комунікативна компетентність) побудовано з менших, правильно зібраних компонентів.

Компетентнісний підхід має кілька припущень з точки зору теорії навчання:

1. *Вивчення мови базується на навичках та вміннях.* Компетентнісний підхід відображає погляд на навчання, заснований на навичках і вміннях. Навички і вміння – це інтегровані набори моделей поведінки, які засвоюються через практику. Вони складаються з окремих компонентів, які можна засвоювати окремо, але які об'єднуються в ціле, утворюючи кваліфіковану діяльність.

Основне твердження теорії набуття навичок і вмінь полягає в тому, що навчання широкому спектру навичок і вмінь демонструє різочу подібність у розвитку від початкового представлення знань через початкові зміни в поведінці до остаточної вільної, значною мірою спонтанної та висококваліфікованої поведінки, і що цей набір явищ можна пояснити набором основних принципів, спільних для набуття всіх навичок¹⁴.

Теорія навчання навичок і вмінь стверджує, що складні моделі поведінки складаються з ієрархії навичок і вмінь.

2. *Успішне володіння мовою залежить від практики.* Центральним елементом поняття навчання на основі навичок і вмінь, яке лежить в основі

¹⁴ DeKeyser R. Practice in Applied Linguistics: Perspectives from Applied Linguistics. New York: Cambridge University Press, 2007.

компетентнісного підходу, є поняття практики. Практика стосується повторюваних можливостей використовувати мову з часом. Практика зазвичай супроводжується зворотним зв'язком, що дозволяє студентові поступово покращувати свою ефективність¹⁵.

На думку В. Кука, моделі обробки інформації розглядають мову як поступовий розвиток бажаних способів мовлення¹⁶. Багато викладачів мов наполягають на цінності поступової практики, будь-то рецептивна вправа за зразками мовлення чи гра на комунікативну інформаційну прогалину. Моделі обробки інформації, на думку В. Кука, це нагадування, що мова – це поведінка, навички та вміння, а також розумові знання.

Слід зазначити, що застосування компетентнісного підходу в іншомовній освіті базується на п'яти основних принципах:

Навчання, орієнтоване на результат: головний фокус спрямований на вимірювані результати, де студенти мають продемонструвати вміння застосовувати мову в практичних ситуаціях.

Чітко визначені компетентності: навчальна програма складається з конкретних знань, навичок та моделей поведінки, що базуються на потребах реального спілкування.

Використання мови в реальному світі: студенти практикують мову в автентичних ситуаціях, таких як заповнення анкет, запис на прийом, проходження співбесід або користування послугами в громаді.

Навчання до повного засвоєння (Mastery Learning): студенти повинні продемонструвати повне опанування однієї компетентності, перш ніж переходити до наступної, що дозволяє кожному навчатися у власному темпі.

Оцінювання на основі компетентностей: це оцінювання за результатом, яке перевіряє, чи може студент успішно виконати необхідні мовні завдання.

3. Практичні аспекти імплементації компетентнісного підходу в іншомовну освіту

Оскільки курси на основі компетентнісного підходу розробляються у відповідь на сприйняті конкретні цілі та потреби студентів, аналіз потреб (процес визначення потреб студентів) є відправною точкою у розробці цілей курсу на основі компетентнісного підходу. Процедури аналізу потреб можуть включати інтерв'ю, анкети, спостереження, тести та інші засоби, які можна використовувати для визначення відповідних цілей курсу.

¹⁵ DeKeyser R. Practice in Applied Linguistics: Perspectives from Applied Linguistics. New York: Cambridge University Press, 2007.

¹⁶ Cook V. J. Teaching English as a foreign language in Europe. In E. Hinkel (ed.), *Handbook of Research in Second Language Teaching and Learning*, Vol. II. New York: Routledge, 2011. P. 140–154.

Навчальна програма мовного курсу на основі компетентнісного підходу складається з опису результатів навчання з точки зору «компетентностей», тому важливо розуміти, чим вони відрізняються від інших рамкових програм. Р. Докінг зазначає, що традиційний підхід до розробки програми передбачає використання власного розуміння предмета як основи для планування програми¹⁷. Починається з галузі знань, яку викладатимете, а потім вибираються концепції, знання, навички та вміння, що складають цю галузь знань. Потім, ґрунтуючись на предметі, розробляється навчальна програма та зміст курсу. Також можуть бути визначені цілі, але вони зазвичай мають незначну роль у викладанні або оцінюванні предмета. Оцінювання студентів зазвичай базується на посиланні на норми, тобто студенти оцінюються за єдиною шкалою з очікуванням, що вони будуть розподілені по широкому діапазону балів або що вони відповідатимуть попередньо визначеному розподілу. Студент отримує набір балів за свою успішність порівняно з іншими студентами, з яких дуже важко зробити будь-яке судження про конкретні знання, навички та вміння, які студент набув. На справді, два студенти можуть отримати однакові бали на тесті, але, водночас, мають дуже різні здібності та знання з предмета. За компетентнісним підходом, акцент зміщується з того, що студенти знають про мову, на те, що вони можуть з нею робити. Акцент на компетентностях або результатах навчання лежить в основі структури навчальної програми та специфікації програми, стратегій викладання, оцінювання та звітності. Замість оцінювання, що базується на нормах, використовуються процедури оцінювання на основі критеріїв, за якими студентів оцінюють відповідно до того, наскільки добре вони можуть виконувати конкретні навчальні завдання¹⁸.

Компетентності складаються з опису основних знань, навичок, вмінь, ставлень та поведінки, необхідних для ефективного виконання реального завдання або діяльності. Ці види діяльності можуть бути пов'язані з будь-якою сферою життя, хоча зазвичай пов'язані зі сферою роботи та соціальним виживанням у новому середовищі. С. Докінг вказує на зв'язок між компетентностями та виконанням роботи:

1) Кваліфікацію або роботу можна описати як сукупність одиниць компетентності, кожна з яких складається з низки елементів компетентності.

2) Одиницею компетентності може бути завдання, роль, функція або навчальний модуль. Вони змінюватимуться з часом та відрізнятимуться

¹⁷ Docking R. Competency-based curricula – the big picture. *Prospect*. 1994. Vol. 9(2). P. 8–17.

¹⁸ Docking R. Competency-based curricula – the big picture. *Prospect*. 1994. Vol. 9(2). P. 8–17.

залежно від контексту. Елемент компетентності можна визначити як будь-яку характеристику особи, яка сприяє успішному виконанню завдання, роботи, функції чи діяльності в академічному та / або робочому середовищі. Це включає конкретні знання, процеси мислення, ставлення, перцептивні та фізичні навички, рецептивні, репродуктивні та продуктивні вміння. Ніщо не виключається, якщо можна продемонструвати, що воно сприяє виконанню роботи. Елемент компетентності має значення незалежно від контексту та часу. Він є будівельним блоком для специфікацій компетентностей для освіти, навчання, оцінювання, кваліфікацій, завдань та роботи.

Хоча, компетентнісний підхід – це підхід до розробки курсів, але не передбачає жодної конкретної методології навчання. Викладач може вільно вибирати будь-який набір заходів або використовувати будь-які методи, які дозволять досягти результатів навчання та набутти індивідуальних компетентностей. Наведемо приклад рекомендацій щодо вибору навчальної діяльності для програми вивчення англійської мови для професійного спілкування, що базуються на описі стандартів викладання англійської як другої іноземної мови для дорослих у США:

1. Навчальна діяльність інтегрує чотири мовленнєвих вміння (аудіювання, говоріння, читання та письмо), щоб підкреслити цілісний характер мови.

2. Мовні завдання в класі складаються зі змістовних взаємозв'язків, які покращують іншомовну комунікативну компетентність студентів.

3. Навчальна діяльність зосереджена на набутті комунікативних навичок і вмінь, необхідних студентам для функціонування в реальних життєвих професійно-орієнтованих ситуаціях.

4. Навчання зосереджено на розвитку рецептивних вмінь (аудіювання та читання) та продуктивних вмінь (говоріння та письмо).

5. В аудиторії використовується різноманітна групова діяльність для сприяння навчанню, орієнтованому на студента.

6. Навчальна діяльність різноманітна, щоб враховувати різні стилі навчання (слуховий, усний, візуальний, кінестетичний) студентів.

7. Навчальна діяльність інтегрує мову та культуру, щоб студенти вивчали культуру США з точки зору значущих та тонких характеристик, які можна порівняти та протиставити з характеристиками їхніх власних культур.

8. Навчальна діяльність розвиває мову, необхідну студентам для доступу до процесів мислення вищого рівня (аналіз, синтез та оцінювання).

9. Навчальна діяльність вимагає від студентів активної участі в процесі навчання, переносячи критичне мислення в реальні ситуації вирішення проблем у їхньому повсякденному житті¹⁹.

У процесі вивчення мови за компетентнісним підходом студенти практикують мову в автентичних ситуаціях, що відповідають реальним життєвим потребам, серед них можуть бути такі завдання:

- *заповнення анкет та форм* (completing forms);
- *призначення зустрічей* (making appointments), наприклад, запис на прийом до лікаря;
- *участь у співбесідах* (participating in interviews);
- *спілкування на робочому місці* (communicating at work);
- *користування громадськими послугами* (accessing services in the community), наприклад, у банку, поштовій службі або інших установах.

Ці завдання допомагають студентам підготуватися до активної участі в робочому, академічному та суспільному житті, фокусуючись на практичному застосуванні мови.

Оцінювання на основі компетентностей (Competency Based Assessment) працює за такими принципами:

- *орієнтація на виконання* (performance-based): Оцінювання зосереджене на тому, чи може учень успішно виконати конкретні мовні завдання на практиці, а не просто на теоретичних знаннях.
- *підтвердження майстерності* (mastery): Учні прогресують у навчанні лише після того, як продемонструють повне опанування кожної окремої компетенції.
- *безперервний зворотний зв'язок*: Процес включає постійний фідбек, який допомагає учневі вдосконалювати свої навички, доки не буде досягнуто встановленого рівня компетентності.
- *реальність завдань*: Оцінювання перевіряє здатність учня ефективно використовувати мову в ситуаціях реального світу – у повсякденному житті, академічному середовищі або на робочому місці.
- *чіткість та вимірюваність*: Весь процес базується на чітких стандартах та вимірюваних результатах навчання, що робить прогрес учня зрозумілим і задокументованим.

Слід зауважити, що студенти є активними учасниками процесу навчання за компетентнісним підходом навчання іноземної мови. Основні ролі, які передбачаються для студентів, такі:

¹⁹ California Department of Education. ESL – Model Standards for Adult Education Programs. Adult Education Unit, California Department of Education, 1992. Available at: https://www.casas.org/docs/pagecontents/ca_csl_model_standards_i992_-2-.pdf.

– *контролювати своє навчання стосовно цільових компетентностей*. Студентам необхідно розвивати навички самооцінювання, щоб контролювати своє навчання стосовно цілей навчання;

– *розробляти низку стратегій навчання*. Успішне оволодіння цільовими компетентностями залежить від здатності використовувати стратегії для досягнення комунікації. Наприклад, Дж. Рубін визначив сім характеристик «студентів, які добре вивчають іноземну мову», що застосовуються до навчання в умовах компетентнісного підходу:

Студенти охоче та точно здогадуються, їм комфортно в умовах невизначеності.

Студенти мають сильне прагнення до спілкування або навчання через спілкування та готові робити багато, щоб донести своє повідомлення.

Студенти готові звертати увагу на форму, постійно шукаючи закономірності в мові.

Студенти практикуються, а також шукають можливості для практики.

Студенти стежать за власним мовленням та мовленням інших, постійно звертаючи увагу на те, наскільки добре сприймається їхнє мовлення та чи відповідає їхнє виконання стандартам, які вони вивчили.

Студенти звертають увагу на значення, знаючи, що для розуміння повідомлення недостатньо звертати увагу лише на граматику чи поверхневу форму мови.

Студенти мають здатність переносити знання та навички в нові ситуації та готові застосовувати навички, отримані в класі, в позакласних ситуаціях, а отже, бути готовими ризикувати, прагнучи застосувати те, чого вони навчилися²⁰.

Викладачі іноземних мов відіграють активну роль, яка залежатиме від того, якою мірою вчитель переважно впроваджує дизайн курсу за компетентнісним підходом, розроблений іншими, або розробляє курс для певної групи студентів. Отже, викладач – це:

– *аналітик потреб*. Викладачу може знадобитися провести аналіз потреб своїх студентів, і він може вибрати відповідні компетентності на основі потреб студентів;

– *розробник матеріалів та збирач ресурсів матеріалів*. Викладачу потрібно зібрати відповідні матеріали, включаючи технологічно підтримані матеріали, а також розробити матеріали для вирішення конкретних цільових компетентностей;

²⁰ Rubin J. What the good language learner can teach us. *TESOL Quarterly*. 1975. Vol. 9. P. 41–51.

– *оцінювач*. Викладач займається постійним оцінюванням навчання студентів і може потребувати повторного викладання навичок і вмінь, які не були належним чином опановані;

– *коуч*. Від викладача також очікується, що він буде спрямовувати студентів до використання відповідних стратегій навчання та надавати необхідні рекомендації та підтримку для цієї мети.

В умовах вивчення іноземної мови за компетентнісним підходом роль викладача у процесі оцінювання є критично важливою і включає наступні аспекти:

Надання безперервного зворотного зв'язку: викладач забезпечує постійний фідбек, який підтримує вдосконалення навичок і вмінь студента до тих пір, поки не буде досягнуто очікуваного рівня компетентності.

Проектування оцінювання: створення навчальних програм та інструментів оцінювання на основі компетентностей потребує значного часу та професійної експертизи з боку викладачів.

Моніторинг опанування матеріалу: викладач стежить за тим, щоб студенти продемонстрували повне володіння кожною компетентністю, перш ніж вони зможуть перейти до наступного етапу навчання.

Підтримка індивідуального темпу: оцінювання за компетентнісним підходом дозволяє враховувати різні темпи навчання, тому викладач супроводжує кожного студента в його персоналізованому процесі досягнення результатів.

Перевірка практичних результатів: замість традиційного тестування знань, викладач оцінює здатність студента успішно виконувати конкретні мовні завдання, необхідні для реального життя²¹.

Отже, вивчення іноземної мови за компетентнісним підходом суттєво відрізняється від традиційних підходів за кількома ключовими параметрами:

– *об'єкт фокусу*: на відміну від традиційних підходів, які зосереджуються на змісті навчання (що викладається), компетентнісний підхід фокусується на *результатах навчання* (що студент здатний зробити з мовою після завершення вивчення).

– *організація програми*: замість того, щоб будувати навчання навколо вивчення граматики чи словникового запасу, за компетентнісним підходом навчання організоване навколо *чітко визначених компетентностей*, які студенти мають продемонструвати в ситуаціях реального світу.

²¹ Dmitrenko N., Voloshyna O., Melnyk L., Hrebenova V., Mazur I. The Teacher's Role in the Context of Information Society. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*. 2022. Vol. 22(6). P. 187–193. <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2022.22.6.27>

– *темп і прогрес*: у традиційних системах навчання часто обмежене часовими рамками, тоді як у компетентнісному навчання базується на принципі навчання до повного засвоєння. Це означає, що студенти прогресують у власному темпі й повинні продемонструвати майстерність у кожній компетентності, перш ніж переходити до наступної.

– *природа оцінювання*: традиційні методи часто є *орієнтованими на іспити*, тоді як оцінювання за компетентнісним підходом базується на *виконанні практичних завдань* (performance-based). Його метою є перевірка того, чи можуть студенти ефективно використовувати мову в повсякденному житті, академічному або робочому середовищі.

– *практична спрямованість*: компетентнісний підхід готує студентів до безпосередньої участі в роботі та суспільному житті через розвиток прикладних навичок та вмінь, тоді як інші можуть бути більш теоретичними або зосередженими на ізольованих мовних аспектах.

До переваг навчання іноземних мов за компетентнісним підходом відносять те, що таке навчання:

- фокусується на практичних мовних навичках та вміннях необхідних для життя;
- забезпечує чіткі цілі та вимірювані результати;
- підтримує індивідуальний підхід та адаптується до різного темпу навчання;
- підвищує мотивацію студентів, оскільки навчання безпосередньо пов'язане з їхніми реальними потребами;
- сприяє розвитку незалежності та відповідальності студента;
- готує студентів до участі в робочому, академічному та суспільному житті²².

До перспектив впровадження компетентнісного підходу включають:

– *підготовка до реального життя та ринку праці*: впровадження компетентнісного підходу дозволяє зосередитися на тому, що студенти можуть робити з мовою в реальних ситуаціях. Це дає бізнес-спільноті більшу впевненість у тому, що випускники володіють конкретними навичками, вміннями та здібностями, необхідними для продуктивної роботи;

– *гнучкість та персоналізація навчання*: підхід дозволяє студентам прогресувати у власному темпі. Це особливо перспективно для дорослих або тих, хто поєднує навчання з роботою, оскільки вони можуть витрачати

²² Dmitrenko N., Petrova A., Podzygun O., Nikolaeva S. Strategies in autonomous learning of professionally oriented English communication. *Journal of Teaching English for Specific and Academic Purposes*. 2021. Vol. 9(3). P. 527–540. <https://doi.org/10.22190/JTESAP2103527D>

менше часу на те, що вже знають (через оцінювання попереднього навчання), і більше часу на складніші компетентності;

- *прозорість результатів*: компетентнісний підхід забезпечує чіткі очікування щодо знань, навичок та вмінь, якими мають володіти випускники. Це робить освітній процес зрозумілим як для самих студентів, так і для потенційних роботодавців;

- *економічна ефективність у довгостроковій перспективі*: хоча витрати на запуск програм можуть бути високими, модель може знизити загальні витрати для студентів та держави за рахунок моделей передплати та швидшого завершення навчання;

Отже, компетентнісний підхід у навчанні іноземних мов у закладах вищої освіти забезпечує підготовку конкурентоспроможних фахівців, здатних ефективно використовувати іноземну мову в професійній, академічній та міжкультурній діяльності. Його реалізація передбачає поєднання комунікативної спрямованості, професійної орієнтації, інтеграції цифрових технологій, розвитку автономності студентів і використання інноваційних методів навчання. Це сприяє формуванню комплексної іншомовної комунікативної компетентності, необхідної для успішної діяльності в сучасному глобалізованому суспільстві.

Для ефективного запровадження компетентнісного підходу в іншомовній освіті закладів вищої освіти доцільно дотримуватися таких рекомендацій.

1. *Оновити зміст освітніх програм*. Освітні програми необхідно проектувати на основі компетентностей і результатів навчання відповідно до Стандартів вищої освіти України, Національної рамки кваліфікацій та Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти (CEFR). Зміст дисциплін має бути спрямований на формування іншомовної комунікативної компетентності та професійно значущих умінь.

2. *Забезпечити професійну спрямованість навчання*. Навчання іноземної мови має бути інтегроване з майбутньою професійною діяльністю студентів. Доцільно використовувати автентичні професійні тексти, кейси, проекти, моделювання професійних ситуацій, академічне письмо, презентації та ділове спілкування іноземною мовою.

3. *Використовувати комунікативні та діяльнісні методи навчання*. Перевагу слід надавати методам, що забезпечують активну мовленнєву діяльність студентів:

- комунікативному навчанню;
- навчанню на основі виконання завдань (TBLT);
- проблемно-орієнтованому навчанню (PBL);
- проєктному навчанню;

- CLIL;
- кооперативному навчанню;
- рольовим і діловим іграм.

4. *Впроваджувати студентоцентроване навчання.* Необхідно створювати умови, за яких студент виступає активним учасником освітнього процесу, бере участь у виборі навчальних стратегій, здійснює самооцінювання, рефлексію та несе відповідальність за власний професійний розвиток.

5. *Розвивати міжкультурну компетентність.* Навчання іноземної мови повинно сприяти формуванню готовності до міжкультурної взаємодії через ознайомлення з культурними особливостями різних країн, розвиток толерантності, культурної чутливості та навичок ефективної міжнародної комунікації.

6. *Активно інтегрувати цифрові технології та штучний інтелект.* Доцільно використовувати сучасні цифрові інструменти (LMS, інтерактивні платформи, електронні корпуси, мультимедійні ресурси) та ШІ-сервіси (ChatGPT, Grammarly, Copilot, Claude, Canva AI тощо) для персоналізації навчання, розвитку автономності студентів і вдосконалення мовленнєвих навичок та вмінь.

7. *Використовувати автентичні навчальні матеріали.* Освітній процес варто будувати на основі сучасних автентичних текстів, відео, подкастів, наукових статей, професійної документації та цифрових ресурсів, що відображають реальні комунікативні ситуації.

8. *Запроваджувати компетентнісне оцінювання.* Оцінювання повинно бути спрямоване на визначення рівня сформованості компетентностей, а не лише перевірку знань. Доцільно застосовувати:

- формувальне оцінювання;
- портфоліо;
- проєктні роботи;
- самооцінювання та взаємооцінювання;
- рубрики оцінювання відповідно до дескрипторів CEFR.

9. *Підвищувати професійну компетентність викладачів.* Важливо забезпечити безперервний професійний розвиток викладачів шляхом участі у міжнародних проєктах, програмах академічної мобільності, тренінгах, вебінарах та курсах з інноваційних методик викладання, цифрової педагогіки й використання штучного інтелекту в освіті.

10. *Розвивати автономність студентів.* Необхідно формувати навички самостійного навчання, критичного мислення, самоорганізації та рефлексії, мотивуючи студентів до безперервного вдосконалення іншомовної комунікативної компетентності.

11. *Інтегрувати іншомовне навчання з дослідницькою діяльністю.* Доцільно залучати студентів до підготовки наукових публікацій, участі в міжнародних конференціях, академічних дискусіях, програмах міжнародного співробітництва та проєктній діяльності іноземною мовою.

12. *Забезпечити сталість упровадження компетентнісного підходу.* Рекомендується регулярно здійснювати моніторинг результатів навчання, оновлювати навчальні програми відповідно до сучасних міжнародних тенденцій, враховувати потреби ринку праці та активно співпрацювати з роботодавцями й міжнародними партнерами.

Ефективне впровадження компетентнісного підходу в іншомовній освіті потребує комплексних змін у змісті, методах, формах організації та оцінюванні навчання. Його реалізація сприятиме формуванню конкурентоспроможних фахівців, які володіють іншомовною комунікативною компетентністю, здатні до професійної діяльності в міжнародному середовищі, критичного мислення, міжкультурної взаємодії та безперервного професійного розвитку. Особливого значення набуває інтеграція цифрових технологій і штучного інтелекту, що відкриває нові можливості для персоналізації навчання, підвищення його ефективності та підготовки здобувачів освіти до викликів сучасного глобалізованого світу.

ВИСНОВКИ

Реалізація компетентнісного підходу в закладах вищої освіти передбачає оновлення змісту освітніх програм, широке використання комунікативних, діяльнісних та інтерактивних методів навчання, інтеграцію цифрових технологій і засобів штучного інтелекту, а також застосування сучасних підходів до оцінювання результатів навчання відповідно до дескрипторів Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти (CEFR). Особливого значення набуває професійна спрямованість іншомовної підготовки, яка забезпечує готовність майбутніх фахівців до ефективної діяльності в міжнародному академічному та професійному середовищі.

Водночас, упровадження компетентнісного підходу супроводжується низкою викликів, серед яких недостатня методична готовність викладачів, обмеженість матеріально-технічних ресурсів, складність оцінювання компетентностей, необхідність інтеграції цифрових технологій і штучного інтелекту, а також потреба у вдосконаленні освітніх програм відповідно до сучасних вимог ринку праці та міжнародних стандартів.

Подолання зазначених труднощів можливе за умови комплексної модернізації іншомовної освіти, що передбачає підвищення кваліфікації викладачів, оновлення навчально-методичного забезпечення, розвиток

цифрової інфраструктури, активне використання інноваційних педагогічних технологій, міжнародне співробітництво та впровадження принципів студентоцентрованого навчання.

Таким чином, компетентнісний підхід сприяє підготовці конкурентоспроможних, мобільних і відповідальних фахівців, здатних до ефективної іншомовної комунікації, професійного саморозвитку та успішної діяльності в умовах глобалізації й цифрової трансформації суспільства. Його подальший розвиток доцільно пов'язувати з інтеграцією концепцій Education 4.0, використанням можливостей штучного інтелекту, розвитком цифрової, міжкультурної та медіаграмотності, а також упровадженням персоналізованого навчання, що забезпечить відповідність іншомовної освіти сучасним європейським і світовим тенденціям.

АНОТАЦІЯ

У роботі розглянуто теоретичні засади компетентнісного підходу як провідної методології сучасної іншомовної освіти та проаналізовано особливості його впровадження у закладах вищої освіти. Висвітлено зарубіжний досвід становлення компетентнісної освіти, розкрито її основні принципи, переваги та обмеження у процесі навчання іноземних мов. Охарактеризовано ключові компетентності, що формуються у здобувачів освіти, зокрема іншомовну комунікативну, міжкультурну, цифрову, соціальну та професійну компетентності. Проаналізовано сучасні педагогічні технології та методи навчання, які забезпечують ефективну реалізацію компетентнісного підходу, зокрема комунікативне, проєктне, проблемно-орієнтоване та інтегроване навчання, а також використання цифрових технологій і засобів штучного інтелекту. Визначено особливості оцінювання результатів навчання на основі компетентностей відповідно до Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти (CEFR). Окрему увагу приділено труднощам упровадження компетентнісного підходу та окреслено практичні рекомендації щодо їх подолання. Обґрунтовано, що компетентнісний підхід сприяє формуванню конкурентоспроможних фахівців, готових до ефективної професійної, академічної та міжкультурної комунікації в умовах глобалізації й цифрової трансформації освіти. Зроблено висновок, що подальший розвиток іншомовної освіти пов'язаний із широким упровадженням інноваційних педагогічних технологій, персоналізованого навчання та засобів штучного інтелекту, що забезпечує підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців.

Жірепарыпа

1. Auerbach E. R. Competency-based ESL: one step forward or two steps back? *TESOL Quarterly*. 1986. Vol. 20(3). P. 411–30.
2. California Department of Education. ESL – Model Standards for Adult Education Programs. Adult Education Unit, California Department of Education, 1992. Available at: https://www.casas.org/docs/pagecontents/ca_csl_model_standards_i992_-2-.pdf.
3. Cook V. J. Teaching English as a foreign language in Europe. In E. Hinkel (ed.), *Handbook of Research in Second Language Teaching and Learning*, Vol. II. New York: Routledge, 2011. P. 140–154.
4. DeKeyser R. Practice in Applied Linguistics: Perspectives from Applied Linguistics. New York: Cambridge University Press, 2007.
5. Dmitrenko N., Petrova A., Podzygun O., Nikolaeva S. Strategies in autonomous learning of professionally oriented English communication. *Journal of Teaching English for Specific and Academic Purposes*. 2021. Vol. 9(3). P. 527–540. <https://doi.org/10.22190/JTESAP2103527D>
6. Dmitrenko N., Voloshyna O., Melnyk L., Hrebenova V., Mazur I. The Teacher's Role in the Context of Information Society. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*. 2022. Vol. 22(6). P. 187–193. <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2022.22.6.27>
7. Docking R. Competency-based curricula – the big picture. *Prospect*. 1994. Vol. 9(2). P. 8–17.
8. Figueras N. The impact of the CEER. *ELT Journal*. 2012. Vol. 66(4). P. 477-86.
9. Findlay C. A., Nathan L. Functional language objectives in a competency-based curriculum. *TESOL Quarterly*. 1980. Vol. 14(2). P. 221–32.
10. Leung, C. Outcomes-based language teaching. In A. Burns and J. C. Richards (eds.), *The Cambridge Guide to Pedagogy and Practice in Language Teaching*. New York: Cambridge University Press, 2012. P. 161–79.
11. Mendenhall R. What is Competency-Based Education [blog post]. *Huffington Post*, 2012. Available at: http://www.huffingtonpost.com/dr-robert-mendenhall/competency-based-learning-_b_1855374.
12. Richards J. C., Rodgers T. S. Approaches and methods in language teaching (3rd ed.). Cambridge University Press, 2014. P. 150–170.
13. Rubin J. What the good language learner can teach us. *TESOL Quarterly*. 1975. Vol. 9. P. 41–51.
14. Schenck E. A. A Guide to Identifying High School Graduation Competencies. Portland, OR: Northwest Regional Educational Laboratory, 1978.

15. Wiggins G., McTighe J. Understanding by Design: A Framework for Effecting Curricular Development and Assessment. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development, 2006.

16. Дмитренко Н. Є. Автономне навчання професійно орієнтованого англомовного спілкування майбутніх учителів математики [монографія]. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2020. 504 с. <https://dspace.vspu.edu.ua/items/ea303de6-51a8-4e6e-99f1-1040c1da4cb6>

17. Николаева С. Ю. Сучасні підходи до реалізації міжкультурної іншомовної освіти. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2018. № VI (66). Вип. 162. С. 31–36.

Information about the author:

Dmitrenko Natalia,

Doctor of Pedagogical Sciences,

Professor at the Department of Foreign Languages,

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

32, Ostrozkoho Street, Vinnitsia, Ukraine